



Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Marta Cienkowska

Pan
Szymon Hołownia
Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowny Panie Marszałku,

odpowiadając na interpelację nr 11100 poseł Darii Gosek-Popiołek z 23 lipca 2025 roku w sprawie Centrum Dokumentowania Zbrodni Rosyjskich w Ukrainie im. Rafała Lemkina, uprzejmie proszę o przyjęcie następujących wyjaśnień.

Ad 1.

Działania podejmowane przez Centrum Lemkina w okresie od 1 kwietnia do 31 grudnia 2024 roku:

- 1) wybór materiałów (cytatów z ponad 150 świadectw) do raportów i opracowań na podstawie wcześniej zebranych świadectw opisujących rosyjskie zbrodnie;
- 2) katalogowanie i opisy pozyskanych materiałów audiowizualnych, transkrypcja 27 zrealizowanych świadectw, przygotowanie napisów do filmów (pliki srt) i ich tłumaczenia na język polski i angielski oraz przygotowanie ich do przekazania do zasobu archiwalnego Instytutu Pileckiego po anonimizacji, dodaniu metadanych oraz opisów w celu udostępnienia;
- 3) rejestracja, transkrypcja, anonimizacja, weryfikacja 220 świadectw oraz tłumaczenie 15 z nich na język polski. Tworzenie opisów ankiet poprzez dodanie do nich metadanych, elementów opisu i przygotowanie do opublikowania w formie archiwum;
- 4) utrzymywanie możliwości stałego kontaktu (e-mail i telefon) z Centrum Dokumentowania Zbrodni Rosyjskich w Ukrainie im. Rafała Lemkina dla potencjalnych świadków;
- 5) współpraca z archiwami Ukrainy np. Archiwum Miejskim w Buczy, Obwodowym Archiwum Państwowym w Kropywnickim. Pozyskano z archiwów ukraińskich 174 notacje filmowe dotyczące wojny w Ukrainie oraz 192 fotografie głównie dotyczące zbrodni wojennej w Buczy. Materiały są opisane w języku ukraińskim;
- 6) zaplanowane działanie polegające na zbieraniu kolejnych relacji świadków w Ukrainie przez grupę polsko-ukraińską zostało początkowo wstrzymane do czerwca 2024 r. decyzją dyrektora Instytutu Pileckiego Magdaleny Gawin, a następnie podtrzymane decyzją p.o. dyrektora Wojciecha Kozłowskiego.

Działania podejmowane przez Centrum Lemkina w okresie od 1 stycznia do 15 lipca 2025 roku:

- 1) przygotowano do umieszczenia zbioru świadectw na specjalnym serwerze w Instytucie Pileckiego oraz kontynuowano tworzenie usystematyzowanych kopii bezpieczeństwa oryginałów świadectw na fizycznych dyskach zewnętrznych. Zostało sporządzone ponad 200 kopii bezpieczeństwa;
- 2) kontynuowano przygotowanie świadectw filmowych w celu ich udostępnienia w ramach archiwum IP, co wymagało przeprowadzenia procesu anonimizacji (ze względu na bezpieczeństwo świadków). Dokonano transkrypcji 42 plików filmowych na język ukraiński wraz z 42 opisami świadectwa w języku ukraińskim oraz transkrypcji 15 plików filmowych

Informacja dotycząca zasad przetwarzania danych osobowych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz praw osób, których dane są przetwarzane została zamieszczona na stronie <http://bip.mkidn.gov.pl> w zakładce ochrona danych osobowych.

- na język polski oraz 5 opisów świadectw w języku polskim. Łącznie archiwum Centrum Lemkina posiada 750 świadectw filmowych oraz 79 świadectw audio;
- 3) zgromadzone ankiety (świadectwa pisemne w języku ukraińskim lub rosyjskim) są zanonimizowane i ich skany znajdują się w archiwum IP. Oryginały są zabezpieczone również w Instytucie Pileckiego. Trwał proces transkrypcji wszystkich ankiet, co do których Instytut Pileckiego posiada zgody RODO na publikację. Ankiety były przepisywane w języku ukraińskim i wykonano skrócone opisy ich zawartości w języku ukraińskim. Przygotowywano ich udostępnienie oraz tłumaczenie. Łącznie zostało transkrybowane 813 świadectw (cały zasób możliwy do udostępnienia), z czego 378 jest przetłumaczone na język angielski i 30 świadectw przetłumaczono na język polski. Trwa przygotowanie materiału do udostępnienia w ramach archiwum Instytutu;
 - 4) przygotowano recenzję naukową oraz prezentację przygotowanego pod kierunkiem Jarosława Bittela, kierownika Centrum, drugiego raportu Centrum Lemkina pod tytułem „Nie atakujemy cywili... Zielony korytarz w Łypiwce jako pułapka rosyjskich wojsk okupacyjnych” o ostrzeleniu cywilnej kolumny ewakuacyjnej przez wojska rosyjskie. Raport został zaprezentowany mediom na konferencji prasowej 19 lutego 2025 r. w Polskiej Agencji Prasowej. W prezentacji raportu uczestniczyli przedstawiciele Instytutu Pileckiego, współpracownicy Centrum Lemkina oraz świadkowie i uczestnicy wydarzeń opisanych w raporcie. Następnie 20 lutego 2025 r. w Galerii Domu Bez Kantów odbyła się prezentacja raportu oraz dyskusja popularnonaukowa przygotowana przez Centrum Lemkina na temat wydarzeń opisanych w raporcie, odpowiedzialności karnej za zbrodnie oraz odszkodowań za utraconych bliskich i mienie. W spotkaniu w pierwszej części wzięli udział świadkowie wydarzeń oraz Monika Andruszewska. W drugiej części, moderowanej przez pracownika Centrum Lemkina Maksyma Bondarenkę, wzięli udział prof. dr hab. Agnieszka Bieńczyk-Missala z Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UW, recenzentka raportu, oraz dr Aleksandra Mężykowska, polska członkini międzynarodowego Rejestru Szkód dla Ukrainy z siedzibą w Hadze, specjalistka w zakresie metodologii oceny i rekompensowania szkód doznanych przez ofiary naruszeń praw człowieka. Zarejestrowana debata jest dostępna na YouTube Instytutu Pileckiego <https://youtu.be/Xz5pyW512Ms>;
 - 5) zamówiono recenzję naukową przygotowywanego trzeciego raportu. Zgodnie ze wskazówkami recenzentki opracowano pod kierunkiem Jarosława Bittela wspieranego przez Mateusza Wernera raport Centrum Lemkina pod tytułem „Skradzione dzieciństwo. Zbrodnie przeciwko dzieciom popełnione przez wojska rosyjskie”, który został upubliczniony 26 czerwca 2025 r. Raport został zaprezentowany mediom na konferencji prasowej w Polskiej Agencji Prasowej z udziałem przedstawicieli Instytutu Pileckiego, przedstawiciela organizacji SaveUkraine z Kijowa zajmującej się odbieraniem dzieci ukraińskich uprowadzonych w Rosji oraz świadka rodziny uprowadzonego dziecka. Tego samego dnia w Galerii Domu Bez Kantów odbyła się prezentacja raportu oraz debata pod tytułem „Czy tylko skradzione dzieciństwo? Zbrodnie na dzieciach ukraińskich w świetle prawa międzynarodowego i antropologii ludobójstwa”. W dyskusji moderowanej przez pracowników Centrum Lemkina dra Mateusza Wernera oraz Maksyma Bondarenkę wzięły udział prof. dr hab. Hanna Kuczyńska z Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, recenzentka naukowa raportu, specjalistka międzynarodowego prawa karnego, oraz dr Małgorzata Wosińska, antropolożka i badaczka traumy z Uniwersytetu Warszawskiego, specjalistka w zakresie metodologii oceny i rekompensowania szkód psychicznych doznanych przez ofiary naruszeń praw człowieka. Zarejestrowana debata jest dostępna na YouTube Instytutu Pileckiego: <https://youtu.be/mta1z4cT7-4>;
 - 6) wykonano tłumaczenie na język niemiecki i redakcję drugiego raportu Centrum Lemkina;
 - 7) raporty Centrum Lemkina są przygotowywane do wydania drukiem w czterech wersjach językowych: polskiej, ukraińskiej, angielskiej i niemieckiej. Trwają prace redakcyjne. Trzeci raport jest gotowy do publikacji w trzech wersjach językowych, niemiecka wersja językowa jest w trakcie przygotowywania. Aktualnie przygotowywana do ogłoszenia jest procedura przetargowa na druk publikacji;

- 8) Centrum Lemkina prowadzi prace uzupełniające i koncepcyjne. W ich ramach przygotowuje publikację – zestaw materiałów źródłowych dla uczniów szkół podstawowych i średnich o historii stosunków politycznych, społecznych, kulturalnych i gospodarczych między Polską i Ukrainą w XX wieku. Przygotowany został konspekt źródeł historycznych do dyskusji eksperckich. Prace są prowadzone we współpracy z Ośrodkiem Badań nad Totalitaryzmami Instytutu Pileckiego pod kierunkiem dra hab. Damiana Markowskiego. Aktualnie trwają prace nad powołaniem forum programowego z udziałem historyków polskich i ukraińskich, które opracuje wybór źródeł i ostateczny kształt publikacji. Materiały oparte na polskich i ukraińskich źródłach archiwalnych, opracowane wspólnie przez polskich i ukraińskich historyków, pozwolą na spokojne i pozytywne ukazanie wzajemnych stosunków na przestrzeni XX wieku, bez unikania trudnych tematów, co jest szczególnie istotne w obliczu odrodzonego totalitaryzmu rosyjskiego i agresywnej propagandy rosyjskiej mającej na celu skłócenie i podzielenie Polaków i Ukraińców;
- 9) Centrum Lemkina rozpoczęło prace studyjne nad przygotowaniem wystawy opartej o zgromadzone zasoby dokumentacyjne (fotografie i relacje świadków), mającej na celu ukazanie zbrodni popełnianych przez wojska Federacji Rosyjskiej na terenach okupowanych. Wystawa będzie prezentowana w polskich i ukraińskich placówkach dyplomatycznych oraz ośrodkach zamiejscowych Instytutu Pileckiego;
- 10) Centrum Lemkina współpracuje z Prokuraturą Krajową, Mazowieckim Wydziałem Zamiejscowym Departamentu do Spraw Przestępczości Zorganizowanej i Korupcji Prokuratury Krajowej w Warszawie prowadzącej polskie śledztwo w sprawie zbrodni rosyjskich popełnianych na Ukrainie. Podjęto wspólną inicjatywę mającą na celu wsparcie naukowe prokuratorów w tym zakresie - we wrześniu odbędzie się seminarium szkoleniowe dotyczące postępowań sądowych w zakresie zbrodni wojennych, organizacją kieruje dr Dominika Uczkiewicz z Ośrodka Badań nad Totalitaryzmami Instytutu;
- 11) Centrum Lemkina współdziała z europejskim Rejestrem Szkód dla Ukrainy z siedzibą w Hadze. Rejestr ma służyć jako rejestr wszystkich kwalifikujących się roszczeń o odszkodowanie za szkody, straty i obrażenia poniesione w wyniku agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę.

Ad 2 i 3.

Ze względu na planowane działania na 2025 r., które w większym stopniu koncentrowały się na prezentacji powstałych wcześniej raportów, opracowaniu materiałów i przygotowaniu ich do publikacji w cyfrowym Archiwum Instytutu, naukowej analizie i wykorzystaniu zebranych materiałów itp., oraz na fakt, że projekt zbierania świadectw przez Centrum Lemkina został wstrzymany w styczniu 2024 r. przez dyr. Magdalenę Gawin, potrzeby kadrowe na 2025 r. zmieniły się w stronę opracowywania materiałów i prac naukowych. W listopadzie 2024 roku kierownik Centrum Lemkina, Jarosław Bittel skontaktował się z wszystkimi członkami zespołu z pytaniem, czy chcą w dalszym ciągu współpracować z Instytutem Pileckiego. Pytanie było związane także z tym, że na spotkaniu kilka osób, w tym Monika Andruszewska, zaprzeczyło temu, że chce współpracować dalej z Instytutem Pileckiego. Osoby, które na list kierownika Bittela odpowiedziały twierdząco, zostały zgłoszone dyrektorowi Krzysztofowi Ruchniewiczowi i zaproponowano podział między nie zadań Centrum Lemkina.

Dyrektor Instytutu Pileckiego otrzymał w grudniu korespondencję podpisaną przez osoby, które nie zgłosiły się do kierownika z informacją, że jednak chcą współpracować, lecz chcą też rozmawiać o ich umowach bezpośrednio z dyrektorem. Po przeanalizowaniu wszystkich potrzeb Centrum i opinii kierownika Bittela dyrektor Ruchniewicz przychylił się do propozycji, by ze względu na to, że nie będą już zbierane świadectwa, rozdzielić pracę bieżącą Centrum między osoby pracujące w warszawskim biurze. W liście z 20 grudnia 2024 r. poinformował pozostałe osoby o nieprzedłużeniu umów, lecz nie wykluczył nawiązania współpracy z nimi w przyszłości jako osobami posiadającymi dobrą znajomość zgromadzonego materiału archiwalnego. W 2025 r. przez kilka tygodni prowadzono rozmowy na temat stworzenia

koncepcji wystawy fotograficznej przez Monikę Andruszewską (luty-kwiecień 2025 r.), kupiono od niej licencje i przygotowano umowę, do której potrzebna była wycena. Monika Andruszewska odmówiła jednak przygotowania koncepcji wystawy, na podstawie której można by wycenić jej koszt, w tym pracę p. Andruszewskiej na jej rzecz. W rezultacie rozmowy zakończyły się fiaskiem. W 2025 r. rozmawiano także o możliwości współpracy z byłymi współpracownikami przy tworzeniu raportów na podstawie zebranych świadectw, jednak materiał nie jest jeszcze gotowy do stworzenia nowych raportów. Potrzebna była ewaluacja dotychczasowych prac Centrum i wyznaczenia ich standardów naukowych do tworzenia kolejnych publikacji. Po uzyskaniu zgody MKiDN na realizację zadań skupionych wokół wymiany wiedzy między organizacjami i współpracy z organizacjami zewnętrznymi także z Ukrainy, zamiast zbierania świadectw i tworzenia własnych raportów stworzono nowy plan działań, które zrealizuje Centrum pod nowym kierownictwem. Rozpoczęte prace zostaną doprowadzone do końca, nie wyklucza się zaangażowania byłych współpracowników.

Ad 4.

Stanowisko w sprawie legalności działań podejmowanych w przedmiotowej sprawie zostało zawarte w Wystąpieniu pokontrolnym z kontroli przeprowadzonej przez Biuro Audytu Wewnętrznego i Kontroli MKiDN w Instytucie Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego oraz oddziale zamiejscowym Instytutu Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego w Berlinie w zakresie wybranych elementów gospodarki finansowej w latach 2023-2024.

Było ono m.in. podstawą Zawiadomienia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 14 lutego 2025 r. o ujawnionych okolicznościach wskazujących na naruszenie dyscypliny finansów publicznych, zgłoszonego do Rzecznika Dyscypliny Finansów Publicznych.

W toku postępowania Rzecznik Dyscypliny Finansów Publicznych wydał Postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania wyjaśniającego z 18 czerwca 2025 r., uzasadniając je wątpliwościami natury interpretacyjnej, zwłaszcza w odniesieniu do art. 3 ust. 1 pkt 2 ustawy o Instytucie Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego, w którym określenie zadań Instytutu Pileckiego poprzedzone sformułowaniem „w szczególności” pozostawia otwartym katalog przykładowych zadań instytucji, nie ograniczając go wyłącznie do badania, dokumentowania i poszerzania wiedzy na temat totalitaryzmów oraz zbrodni nazistowskich i komunistycznych do XX wieku.

Obecny stan prawny nie uniemożliwia działalności Centrum Lemkina, ale wymaga doprecyzowania. W chwili obecnej w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego trwają analizy związane z nowelizacją ustawy o Instytucie Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego oraz zmianami w Statucie Instytutu.

Ad 5.

Działalność Centrum Lemkina trwa w normalnym zakresie, w miarę istniejących możliwości budżetowych, zgodnie z planami przyjętymi na rok 2025. Odbywa się zaplanowana transkrypcja oraz tłumaczenia zgromadzonych świadectw audiowizualnych i papierowych, przygotowywane jest ich upublicznienie w ramach cyfrowego Archiwum Instytutu Pileckiego, w oparciu o wybrane fragmenty świadectw tworzony jest czwarty raport Centrum Lemkina, trwa opracowanie i przygotowanie do publikacji drukiem dotychczas upublicznionych raportów, przygotowywane są: konferencja, wystawa, dyskusje i debaty. Trudno jest mówić o przywróceniu ciągłości pracy zespołu, który zbierał świadectwa w latach 2022-2023. Zbieranie nowych świadectw, o ile będzie podjęte, to w związku z profesjonalizacją badań w Instytucie Pileckiego wymagać będzie wdrożenia poprawnej metodologii zbierania świadectw zaleconej przez recenzentów naukowych dotychczas opublikowanych raportów oraz przeszkolenia w tym zakresie.

Ad 6.

Centrum Lemkina zostało poddane ocenie wewnętrznej i profesor Krzysztof Ruchniewicz przesłał do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego rekomendację zadań dla Centrum Lemkina, która została zaakceptowana.

Ad 7.

Instytut Solidarności i Męstwa im. W Pileckiego przekazał projekt nowelizacji ustawy o Instytucie Pileckiego do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w czerwcu br. Obecnie trwa jego analiza. Projekt zakłada m.in. zmianę nazwy na Instytut Pileckiego, rozszerzenie zakresu czasowej działalności Instytutu na XXI w. czy zwiększenie jego zadań o przeciwdziałanie dezinformacji w celu obrony prawdy historycznej.

Z poważaniem

z up. MINISTRA KULTURY
I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

SEKRETARZ STANU

Maciej Wróbel